

Twórczość i kreatywność w świetle rozważań pedagogicznych (studenci pedagogiki na temat kreatywności)

Creation and creativity in light of the considerations of teaching
(students of pedagogy about creativity)

DOI 10.25951/11152

Wprowadzenie

Kreatywność omówiona w artykule odnosi się do badań związanych z cechami charakteru i osobowości przyszłego nauczyciela, zdolnego do generowania nowych i wartościowych pomysłów – rzeczy, idei, metod działania. Michael West definiuje kreatywność jako tworzenie pomysłów nowych rozwiązań w procesie nauki, a innowacje jako wprowadzanie tych pomysłów do praktyki (Szmidt 2020, s. 89). Stanowi ona zatem wyzwanie dla studentów pedagogiki, przyszłych nauczycieli, szczególnie w kierunku wyzwania innowacyjnych metod pracy z dziećmi i indywidualizacji, która przyczynia się między innymi do większej różnorodności usług edukacyjnych. Jak twierdzi Stefan Kwiatkowski, jednym z najważniejszych elementów nowoczesnego społeczeństwa jest innowacyjny system oświaty, gdzie bez innowacyjnej szkoły na wszystkich etapach kształcenia trudno mówić o nowoczesnej gospodarce czy kulturze – zwłaszcza że w założeniach edukacyjno-wychowawczych polskiej szkoły zamieszczono formalne zapisy obligujące do rozwijania innowacyjności i kreatywności dzieci (Kwiatkowski 2016, s. 120).

Według Władysława Tatarkiewicza potrzeba wiedzy na temat twórczości jest jedną z najtrwalszych potrzeb współczesnych czasów. Jej zakres z roku na rok poszerza się w dużej mierze pod wpływem prac zapoczątkowanych badaniami między innymi Ericha Fromma, Abrahama Masłowa i Carla Rogersa. Badania te dotyczyły działalności twórczej, twórczego charakteru, postawy twórczej, zdolności twórczych, pracy twórczej. Według psychologów amerykańskich, między innymi Howarda Gardnera, Roberta Sternberga czy Richarda Davidsona, twórczość

z uwagi na swoją złożoność należy rozpatrywać z punktu widzenia różnych aspektów, takich jak osobowość twórcza, przebieg życia jednostki, proces twórczy, wytwory aktywności twórczej. Wyniki badań prac podejmowanych w tak rozbudowanej problematyce, pozwalały stworzyć podstawę teoretyczną, która stanowi punkt wyjścia do kolejnych badań i analiz (Popek 2001, s. 11).

Już samo pojęcie twórczości dzieli badaczy twórczości na dwie „szkoły”. Jedni zakładają, że w trakcie rozważań pojęcia „definiują się same” i czytający intuicyjnie wyczuwają istotę definicji. Inni zaś postulują precyzyjne określenie definicji, co ma oznaczać „możliwie blisko”. Zarówno w jednym przypadku, jak i w drugim pozostawia to pewien niedosyt. Niezależnie od wyboru konstruowania definicji twórczości, obie drogi wskazują na jej obszerność i wieloznaczność, szczególnie że można je badać i opisywać przez pryzmat wielu dyscyplin naukowych (Nalaskowski 1998, s. 13).

Ujęcie pedagogiczne kreatywności i wspieranie twórczych postaw uczniów

W Polsce terminologię pedagogiki twórczości – dotyczącej wspierania wychowanków i uczniów – ustalili i sformułowali psychologowie i pedagodzy jeszcze przed II wojną światową. Do największych autorytetów w tej dziedzinie należeli Henryk Rowid, Kazimierz Kornilowicz i Helena Radlińska, którzy publikowali trzydzieści lat przed Joyem Guilfordem, Abrahamem Maslowem, Erichem Frommem, Carlem Rogersem. Określone wtedy zostały zasadnicze postulaty wychowania do twórczości w warunkach ówczesnej polskiej szkoły (Kornilowicz 1976, s. 135–136). Badacze ze wschodniej Europy podejmowali problematykę postrzegania kreatywności i jej wykorzystania w edukacji, opierając się na zachodnich autorytetach (Yu-Sien Lin 2011, s. 149–155).

Aleksander Nalaskowski zwrócił uwagę na to, że szkoła zajmuje trzecią część życia człowieka i jest jednym z istotniejszych źródeł spełnienia warunków twórczego rozwoju. Po 1989 roku w Polsce nastąpił wysyp publikacji zawierających w swoim tytule „kreatywność”, „twórczość”. Dla szkół była to bezpośrednia inspiracja do budowania swoich postulatów i programów wspierania rozwoju utalentowanych uczniów (Nalaskowski 1998, s. 104). Niestety, przywilej ten nie był skierowany do wszystkich uczniów, dopiero pod wpływem różnych środowisk, zainteresowanych jakością osiągnięć edukacyjnych dzieci, wzbudził taką potrzebę.

Joseph Renzulli umieszcza fenomen zdolności w kategoriach kilku komponentów, do których zalicza: ponadprzeciętną inteligencję, uzdolnienia spe-

cialne, wysoki poziom twórczości oraz zaangażowanie w zadanie. Twórczość w tym modelu, podobnie jak u osób dorosłych, odnosi się do myślenia dywergencyjnego, czyli myślenia kreatywnego oraz wiąże się między innymi z oryginalnością, giętkością, płynnością myślenia, umiejętnością podejmowania niekonwencjonalnych problemów, otwartością na wieloznaczność i podejmowaniem ryzyka (Knopik, Oszwa, Domagała-Zyśk 2017, s. 16).

Bardzo istotne podejście do zdolności intelektualnych i jednostek twórczych przedstawia Witold Dobrołowicz, który uczniów zdolnych i kreatywnych dzieli na dwa typy – na tych ze zdolnościami odtwórczymi i tych ze zdolnościami twórczymi. Uczeń odtwórczy obdarzony jest wysokim poziomem sprawności umysłowych, takich jak szybkie uczenie się, przyswajanie wiadomości, dobra pamięć, duża percepcja nowych informacji i ich rozumienie, zaś uczeń kreatywny jest uzdolniony twórczo. Do uzdolnionych twórczo autor zaliczył tych uczniów, którzy mają słabą pamięć, ale wyjątkową wyobraźnię, oryginalne pomysły i zdolność myślenia dywergencyjnego. Osobowość uczniów kreatywnych wyposażona jest również w inne cechy: niezależność, wrażliwość, skłonność do podejmowania ryzyka (Dyrda 2004, s. 17–18), które powielają się z wcześniej omawianymi cechami osób kreatywnych.

Liczne badania pedagogów i psychologów przekonują, że każde dziecko jest twórcze. Do zwolenników tego podejścia należy również Howard Gardner, który w 2001 roku odniósł się do edukacji przyszłości. Wyraził on nadzieję, że edukacja obejmie wszystkie dzieci, a za szczególnie ważne w kształceniu uznał krytyczne myślenie oraz myślenie twórcze (Gardner, Kornhaber, Wake 2001, s. 197).

Przejęta w pedagogice twórczości od pedagogiki społecznej idea pomocy w tworzeniu przez inspirowanie, aktywizowanie i wyrabianie postawy twórczej w ramach tworzenia nowych dóbr i wartości kultury, znalazła swoje odzwierciedlenie w programach oraz treningach wspierających twórczy rozwój dzieci i młodzieży. Można wśród nich wyróżnić dwa rodzaje programów: programy koncentrujące się na eliminowaniu przeszkód i programy czynnie zachęcające do tworzenia. Pierwszy opiera się na założeniach teoretycznych Richarda Ripple'a i jest modelem eliminowania inhibitorów twórczości. Model ten zakłada, że twórczość jest cechą wszystkich osób, szczególnie dzieci, i mogłaby się ujawniać spontanicznie, gdyby nie była hamowana przez liczne przeszkody, podczas gdy zdolności są często uśpione. Metody pracy w tym modelu powinny przełamywać: sztywność myślenia, dominację myślenia analitycznego, preferowanie ekspresji werbalnej, lęk przed złą odpowiedzią, przesadne dążenie do sukcesu i poleganie na zewnętrznej ocenie. Drugi rodzaj programów opiera

się na modelu stymulowania zdolności twórczych. Teoretyczne podstawy tego modelu opierają się na założeniu, że powszechnie ludzie nie są zdolni do myślenia dywergencyjnego w naturalny sposób, które jest istotą myślenia twórczego. Do zmiany tej postawy służą techniki rozwijania zdolności wytwarzania, przełamywania schematów i rozpoznawania nowości (Szmidt 2013, s. 461–462). Techniki te posiadają empiryczne dowody, przyczyniają się do przełamywania przeszkód mentalnych i emocjonalnych, blokujących twórczą spontaniczność i twórcze operacje intelektualne. Zakłada się, że oba programy, mimo różnic w podstawach teoretycznych, mogą lub powinny się wzajemnie uzupełniać. Podejście to Dobrołowicz nazywa „abarietyką”. Należy zatem przyjąć istnienie metod postępowania praktycznego ukierunkowanego na przewyżnianie różnorodnych barier psychicznych i psychospołecznych, utrudniających stymulowanie procesu twórczego oraz dyfuzję nowości (Kalbarczyk 2019, s. 70).

Ważnym elementem w idei stymulowania procesu twórczego jest dobrze wykwalifikowana kadra pedagogiczna. Tymczasem wyniki badań przedstawione przez Janinę Uszyńską-Jarmoc ujawniają, że nauczyciele nie potrafią ocenić poziomu myślenia twórczego dzieci. Badania dotyczyły funkcjonowania poznawczego dziecka na podstawie wykrywania różnic indywidualnych na poziomie wykonywania zadań, które wymagały zastosowania różnych strategii myślenia. Podstawę teoretyczną badania stanowi triarchiczna teoria inteligencji Sternberga, który opisał trzy typy myślenia: krytyczno-analityczne, twórczo-syntetyczne i praktyczno-kontekstualne. Reasumując wyniki badań, Uszyńska-Jarmoc podkreśliła, że uproszczone diagnozy i intuicyjne pojmowanie inteligencji dziecka, stosowane w szkole, niestety pozostawia dziecko twórcze bez właściwego wsparcia ze strony pedagogów, co będzie negatywnie skutkowało w jego dorosłym życiu (Uszyńska-Jarmoc 2005, s. 99–107).

Więcej światła na temat tego, jak nauczyciele odczuwają potrzebę rozwijania swoich umiejętności, podają Irena Adamek i Józefa Bałachowicz. Autorki przybliżają wiedzę między innymi na temat: kompetencji kreatywnych nauczyciela, kształcenia kreatywności uczniów, osobowych uwarunkowań kreatywności nauczyciela, obrazu kreatywnego i idealnego ucznia w poglądach nauczyciela (Adamek, Bałachowicz 2013).

Kompetencje nauczyciela powinny charakteryzować się kreatywnością i innowacyjnością. Literatura przedmiotu podkreśla, że twórczy nauczyciel trafniej diagnozuje twórczość swoich uczniów, potrafi doceniać jej przejawy oraz skutecznie wzmacnia i nagradza twórczość wychowanków (Szmidt 2013, s. 113–114).

Badania własne, cele i problematyka badawcza

W badaniu przeprowadzonym w roku akademickim 2017/2018 wzięło udział 54 studentów wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej z terapią pedagogiczną. Celem było poznanie opinii studentów leszczyńskiego ośrodka akademickiego Instytutu Pedagogicznego na temat wiedzy o kreatywności i możliwościach rozwijania kreatywności w ramach nabywanych kompetencji pedagogicznych. Badania miały również ukazać stan kompetencji kreatywnych, wyniesionych z wcześniejszych etapów edukacji, doświadczeń pierwszego roku studiów oraz oczekiwań ze strony uczelni odnośnie do rozwijania kompetencji kreatywnych, które stanowią podstawę aktywności zawodowej przyszłego nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Cele szczegółowe badań odnosiły się do rozpoznania stanu wiedzy studentów na temat kreatywności w różnych obszarach i środowiskach życia studenta. Szczególnie w okresie rozwoju zawodowego, w aspekcie kompetencji kreatywnych i praktycznych umiejętności studentów mających wpływ na kreatywność ucznia i jego osiągnięcia, jak również ich oczekiwania wobec wybranej ścieżki kształcenia na poziomie wyższym.

Poszukiwano odpowiedzi na pytania, problemy badawcze:

1. W jaki sposób studenci charakteryzują kreatywność?
2. Jakie są poglądy studentów na temat różnicy pomiędzy osobami kreatywnymi i twórczymi?
3. Jakie cechy, zdaniem badanych, odgrywają decydującą rolę w myśleniu twórczym?
4. Jak studenci postrzegają osoby kreatywne pod względem sposobu dochodzenia do nowej wiedzy?
5. Jakie cechy charakteryzują relacje koleżeńskie osób kreatywnych?
6. Które metody wychowania stosowane przez rodziców skutkują, według studenta, twórczą postawą w dorosłości?
7. Które płaszczyzny działania, oferowane przez uczelnię w ramach kierunku studiów, wpływają na rozwój kreatywności studenta?
8. Jaki klimat wytworzony przez wykładowcę podczas zajęć sprzyja kreatywności studentów?
9. Jakie działania student podejmuje z własnej inicjatywy, w ramach możliwości stwarzanych przez uczelnię, i czy ma oczekiwania wobec wykładowców?
10. Jakich metod pracy z wykładowcą oczekuje student w celu stymulowania kreatywności?

11. Jakie osiągnięcia własne student uznaje za kreatywne?
12. W jaki sposób studenci oceniają swoje słabe i mocne strony pod względem kreatywności?
13. Jak studenci oceniają swoje praktyczne umiejętności w zawodzie pedagoga pod względem stosowania kreatywnych metod pracy z uczniem?
14. Jak studenci oceniają własną postawę twórczą wobec wyzwań zawodowych?

Charakterystyka badanych studentów pedagogiki

Z uwagi na przyjęte cele oraz problemy, badanie opiera się na procedurze diagnostycznej, gdzie podstawę do analizy ilościowo-jakościowej stanowi kwestionariusz ankiety. Metoda sondażu diagnostycznego pozwala gromadzić wiedzę o atrybutach funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranej zbiorowości – w tym przypadku grupy studentów pedagogiki (Pilch 1998, s. 51). Metoda ta pozwala również uzyskać wiedzę o cechach społeczno-zawodowych i środowiskowych badanych osób oraz o ich stanie świadomości społecznej. W badaniu stała się ona przydatna z uwagi na możliwość zbierania informacji dotyczących opinii studentów (Maszke 2008, s. 173).

Badaniem została objęta grupa studentów pedagogiki pierwszego roku wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej z terapią pedagogiczną. Studenci aktualnie są w trakcie nabywania kompetencji, w tym kreatywnych, do pracy z dziećmi, a w ramach praktyk pedagogicznych zdobywają pierwsze zawodowe doświadczenia. Grupa poddana ankietowaniu była dosyć zróżnicowana pod względem miejsca zamieszkania i wieku, ponieważ znaleźli się w niej studenci w przedziale wiekowym od 18 do 22 roku życia, same kobiety, co jest typowe dla studiów pedagogicznych w tym sfeminizowanym zawodzie. Czynniki dotyczące wieku mają o tyle znaczenie, iż dowiadujemy się, jak zróżnicowana jest badana grupa studentów. Nie jest zaskoczeniem, że w ramach każdej specjalności studiują starsze roczniki, dzięki czemu można szerzej spojrzeć na badany problem.

Z prezentowanych danych wynika, że rodzice studentów stanowią zróżnicowaną grupę pod względem wykonywanych zawodów. Najliczniejszą grupę zawodową w badaniu wśród kobiet stanowią nauczyciele (8 osób – 7,40%), a wśród mężczyzn kierowcy (10 osób – 9,25%). Nieco mniej liczną grupę wśród kobiet stanowią ekspedientki (6 osób – 5,55%), kolejne 6 osób to krawcowe. Wśród mężczyzn dość liczną grupą są rolnicy (8 osób), 7 mężczyzn wy-

konuje zawód mechanika, 5 mężczyzn ślusarza. W kilku przypadkach odnotowano inne zawody. Fakt, że 12 osób nie określiło zawodu swoich rodziców, może być związany z tym, że na przykład aktualnie nie mają oni stałego zatrudnienia i pracują na czas określony lub są bezrobotni, czy też z innych powodów. Studenci w takich sytuacjach prawdopodobnie odczuwali znaczny dyskomfort w podawaniu informacji na temat najbliższej rodziny.

Ogólne spojrzenie na problem prowadzi do wniosku, że istnieje pewna korelacja pomiędzy wychowaniem w środowisku rodzinnym a kreatywnością studentów. Jednak takie ustalenia wymagałyby odrębnych, bardziej szczegółowych badań. W zestawieniu tabelarycznym znalazły się jedynie wybrane przykłady opracowania materiałów badawczych.

Rozumienie pojęcia kreatywności przez studentów

W podjętych badaniach dotyczących charakterystyki kreatywności wykorzystano 12 definicji tego pojęcia, zaproponowanych przez różnych autorów. Studenci mogli wybrać pojęcie, które – ich zdaniem – jest najbardziej trafne. Mogli też ocenić definicje, przypisując im wartości od 1 do 6, gdzie najwyższą wartością jest najniższa wartość liczbową – czyli 1.

Tabela 1. Pojęcie kreatywności w wyborach studentów (N = 54)

Kategorie kreatywności	Wskazania studentów	Uzyskana średnia rang ze 100%
Rozumienie tego, co się widzi, inaczej niż wszyscy	43	79,62
Kreatywność to zestaw cech myślenia umożliwiających wielokierunkowe, twórcze rozwiązywanie problemów	42	77,77
W miarę częste tworzenie czegoś nowego i wartościowego w naszej kulturze (rzeczy, idei, metod działania)	36	66,66
Proces prowadzący do wartościowania efektu	33	61,11
Tworzenie czegoś zupełnie nowego i użytecznego w skali światowej	26	48,14
Kreatywność jest nową wartością, wytworzoną pod wpływem nabytych doświadczeń	22	40,74

Źródło: opracowanie własne.

Badani, którzy wybrali te definicje, trafnie ocenili najpełniejsze definicje pojęcia kreatywności. Osoby, które wskazywały na inne, uzupełniające definicje, nie nadając znaczenia tej głównej, czasami ją nawet pomijały. Może to znaczyć, że student – przyszły pedagog – w trakcie swojej edukacji był mniej lub bardziej świadomy tego, że inwestowanie w jego rozwój pod względem rozwoju kreatywności jest założeniem systemu oświaty, rodziców czy opiekunów, a nie jego samego.

Opinie studentów na temat różnicy pomiędzy osobami kreatywnymi a twórczymi

Stosunek studentów do twórczości i kreatywności w większości cechuje duża trafność wskazania najlepiej odnoszących się do problematyki definicji. I tak „kreatywność może być cechą twórczej osobowości” wskazało 49 osób. Równie duża liczba wskazań odnosi się do definicji „kreatywność budzi się pod wpływem działań twórczych”, na co wskazało 48 osób – oczywiście jest to trafne określenie, jednak może budzić niedosyt. Przykładem może być uczeń z wysoką średnią ocen, który jest stale dowartościowywany wysokimi ocenami, co motywuje go do pracy. Słaby uczeń, rzadko chwalony, nie dość zmotywowany, edukuje się na poziomie „niskiego lub średniego lotu” i często z trudem odnajduje się w rzeczywistości szkolnej, która w konsekwencji staje się niesprzyjająca. „Kreatywność to postawa człowieka twórczego” – takie wskazanie podało 44 badanych. Tylko 4 osoby przyjęły, że „kreatywność i twórczość jest tym samym”, co nie jest trafnym wskazaniem, bo nie można używać tych pojęć zamiennie. Pojęcie kreatywności zostało wyodrębnione od twórczości i ma inne znaczenie. Umiejętnością tworzenia własnych koncepcji na temat twórczości wykazała się tylko jedna studentka. Uznała, że „twórcą może być każdy, kto coś zrobi, lecz osoba kreatywna robi to coś w inny sposób, czyli ciekawy, i robi to sama, bez przymusu”.

Myślenie twórcze w ocenie badanych studentów

Zgodnie z wspomnianą wcześniej teorią inteligencji Sternberga, można wyróżnić trzy typy myślenia: krytyczno-analityczne, twórczo-syntetyczne i praktyczno-kontekstualne. Cechuje je odrębność i wzajemna niezależność (Uszyńska-Jarmoc 2005, s. 100).

Jak zauważa Anna Matczak, jedną z konsekwencji rozwoju myślenia jest wzrost autonomii myślenia, prowadzący do obiektywizacji poznania. Sprawnie

rozwijające się myślenie u dziecka jest tym samym, przy czym chodzi tutaj o tak zwaną twórczość dziecięcą, co u osoby dorosłej i sprowadza się do zdobywania informacji (Włodarski, Matczak 1996, s. 191–192).

Tabela 2. Cechy sposobu myślenia charakterystyczne dla ludzi kreatywnych (N = 54)

Kategorie twórczego myślenia	Wskazania studentów	Uzyskana średnia rang ze 100%
Oryginalność i niekonwencjonalność pomysłów	51	94,44
Pomysłowość jako nieszablonowość, analogie	48	88,88
Płynność w poszukiwaniu nowych rozwiązań	42	77,77
Rozwiązywanie problemów za pomocą wielu możliwych sposobów	37	68,51
Giętkość myślenia, np. cofanie się w przeszłość, wybieganie w przyszłość, przewyższanie sztywnych nawyków i nastawień w myśleniu	26	48,14
Zdolność planowania, oceniania, wyciągania wniosków z uprzednich doświadczeń	25	46,29

Źródło: opracowanie własne.

Z danych wynika, że najwięcej studentów (51 osób) wybrało określenie „oryginalność i niekonwencjonalność pomysłów”, co zdecydowanie odnosi się do głównych cech myślenia typowego dla osób kreatywnych. Natomiast 48 osób wskazało na „pomysłowość jako nieszablonowość” – ta odpowiedź nawiązuje do oryginalności i dywergencyjności myślenia. Dość liczna grupa studentów (42 osoby) wysoko oceniła „płynność w poszukiwaniu nowych rozwiązań”, innymi słowy łatwość w dochodzeniu do nowych rozwiązań, co jest typowe głównie dla tych osób, które rozwinęły w sobie tę cechę lub przeszły trening kreatywności. Określenie „rozwiązywanie problemów za pomocą wielu możliwych sposobów” wskazało 37 osób – nawiązuje ono do dywergencyjnego myślenia, czyli umiejętności stosowania wielu sposobów rozwiązywania problemów. Wskazanie na „giętkość myślenia, np. cofanie się w przeszłość, wybieganie w przyszłość” było mniej przekonujące, chociaż świadczy o dużej elastyczności, na co zwróciło uwagę 26 osób. Nieco mniej, bo 25 osób uznało, że „zdolność planowania, oceniania, wyciągania wniosków z uprzednich doświadczeń” nie występuje w pierwszej kolejności jako wyjątkowo ważne.

Styl poznawczy osób kreatywnych

Według Edwarda Nęcki, do poznawczych składników procesu twórczego należą: uwaga, percepcja i wyobrażenia, kategoryzowanie i wiedza pojęciowa, pamięć, czynniki metapoznawcze i myślenie (Nęcka 2001, s. 53–75).

Najwięcej wskazań (48) uzyskała cecha dotycząca „dostrzegania ukrytych znaczeń i sensów tkwiących w widzianej rzeczywistości, które generują oryginalne pomysły”. Mniej (38) wskazań – cecha, którą opisano jako „poznawanie nowych rzeczy czy zjawisk i nieuleganie zaskoczeniu, myślenie w sposób otwarty, nieograniczanie się do jednego pomysłu”. Kolejną okazała się cecha dotycząca spostrzegawczości osób twórczych – „spostrzegają to, czego inni nie widzą” (33 wskazania). „Spostrzegają rzeczywistość niezależnie od wzorów narzuconych przez własne środowisko” – 27 wskazań, „poznając, kierują się samodzielną analizą sytuacji według specyficznej wyobraźni” – 25 wskazań. Najmniej wskazań (24) uzyskała cecha: „zachowują się bardziej refleksyjnie niż impulsywnie w poznawaniu nowych rzeczy”.

Czynniki zewnętrzne wpływające na rozwój kreatywności studentów

Pewne postawy osób kreatywnych mogą utrudniać kontakty koleżeńskie. Do najmniej akceptowanych postaw studenci zaliczyli „niechęć do pracy w grupie” (46 osób), a także „asertywność i skłonność do dominacji” (42 osoby), kolejną negatywnie ocenioną postawą była „skłonność do zachowań antyspołecznych” (41 osób). Do często wskazywanych cech można również zaliczyć „wyniosłość powodowaną dużą oryginalnością pomysłów, postrzeganą jako brak atmosfery równości” (36 osób) – taka postawa, jak się okazuje, również uwiera w relacjach koleżeńskich, ale nie najmocniej. Dużo mniej wskazań zyskało określenie „zbyt ambitne realizowanie swoich celów, jako podnoszenie poprzeczki wobec innych osób”. Najmniej istotna okazała się „asertywność i skłonność do agresji” (26 wskazań), choć sugeruje czasami wręcz dużą niechęć do osób kreatywnych. Takie osoby nie zawsze imponują, ale też budzą niechęć, co badanie potwierdza. Niechęć może być podyktowana zazdrością o większe możliwości intelektualne. Przy czym nie ma też pewności, czy student zawsze trafnie potrafił ocenić osobę uznaną za kreatywną, której osiągnięcia były wysokie z powodu świetnej pamięci odtwórczej, a nie kreatywności.

Studenci mieli również ocenić, jakie cechy wychowania przez rodziców mogą wpłynąć na twórczą postawę dziecka w jego dorosłym życiu.

W badaniu podane zostały jedynie te cechy wychowania, które działają pozytywnie na rozwój postawy twórczej. Studenci wybierali spośród 11 czynników i szeregowali je w kolejności od najważniejszej cechy wychowania. Innymi słowy wskazywali, które cechy wychowania w rodzinie najpełniej wpływają na rozwój twórczej postawy. I tak najwyżej zostało ocenione „zachęcanie do pogłębionych zainteresowań” (46 wskazań), na niższej pozycji znalazła się „akceptacja” (42 wskazania), za mniej istotną cechę uznano też „otwartość w relacjach” (39 wskazań). Dużo słabszy wpływ na twórczą postawę dziecka, według studentów, mają takie cechy, jak „rozwijanie rozpoznanych zainteresowań, współdziałanie, szacunek dla indywidualności”, a więc odnoszące się do tych obszarów, w których rodzina powinna brać aktywny udział. Mniej liczyły się cechy dotyczące wspólnego działania oraz uznawania niezależności dziecka, co przekłada się między innymi na brak szacunku dla indywidualności i może podważać stosunek dziecka do własnych możliwości, obniżając poczucie własnej wartości.

Opinie studentów na temat rozwoju własnej kreatywności w ramach możliwości stwarzanych przez uczelnię

Według Ireny Pufal-Struzik „edukacja na wszystkich szczeblach powinna być skierowana na rozwój osobowy ucznia (studenta)” (2018, s. 97).

W pytaniu dotyczącym oceny własnej kreatywności, studenci najczęściej wskazywali na pełną samodzielność i niezależność w podejmowaniu różnych ważnych decyzji, konsekwentnie do końca. Stąd najwyżej ocenili „chętnie samodzielnie sięgam po wiedzę z różnych dziedzin dla uzupełnienia wiedzy z pedagogiki” (30 wskazań), „podejmowane inicjatywy własne zawsze chętnie doprowadzam do końca” (30 wskazań). Prawie tyle samo wskazań (29) studenci skierowali w stronę rozbudowywania wiedzy merytorycznej – „lubię rozwiązywać różne problemy z pedagogiki, opierając się na zdaniu wielu autorów, a nie jednego”. Odnośnie do podejmowania wyzwań i samodzielnego rozwiązywania problemów pojawiło się 27 wskazań – „chętnie przygotowuję samodzielnie prezentację na różne zajęcia”. Bardzo istotnym czynnikiem z równie wysoką oceną było położenie akcentu na myślenie w sposób otwarty – „nie lubię zadań, które nie pozwalają wyrazić swojego zdania”. Tylko dwie osoby przyznały, że rzadko sięgają do innych dziedzin niż pedagogika, co może oznaczać, że pedagogika jest dla nich najważniejsza i w jej ramach znajdują wszystko, czego potrzebują. Warto tutaj mieć na uwadze, że był to dopiero pierwszy semestr studiów pedagogicznych, a więc początek drogi rozwoju zawodowego.

Tabela 3. Klimat i atmosfera zajęć na uczelni sprzyjająca twórczej postawie (N = 54)

Klimat i atmosfera zajęć	Kolejność	Łącznie oceniało	Uzyskana średnia rang ze 100%
Otwartość prowadzącego zajęcia na różne pomysły i rozwiązania ze strony studentów	1	40	74,07
Dystans i humor prowadzącego zajęcia w podejściu do zadań wykonywanych przez studentów	2	38	70,37
Otwartość i zaufanie w zespole	3	34	62,96
Brak obawy o bycie ocenianym/ Duży zakres wolności w realizacji zadań	4	31/31	57,40/57,40
Tworzenie atmosfery równości	5	27	50,00
Atmosfera zabawy	6	24	44,44

Źródło: opracowanie własne.

Kwestią istotną dla twórczej postawy studenta jest klimat i atmosfera zajęć, które mają wpływ na sprawność pamięci. Ta, według wielu badaczy, odgrywa znaczącą rolę w twórczym myśleniu z uwagi na fazę generowania i eksplorowania pomysłów (Żyła 2003, s. 197).

Problematyka dotycząca klimatu wytwarzanego przez wykładowcę podczas zajęć w badaniu skupiała się tylko na pozytywnych cechach. Z 15 możliwych do wyboru pozytywnych cech klimatu studenci najwyżej ocenili „otwartość prowadzącego zajęcia na różne pomysły i rozwiązania ze strony studentów” (40 wskazań), nieco niżej (38 wskazań) – „dystans i humor prowadzącego zajęcia w podejściu do zadań wykonywanych przez studentów”. Natomiast „otwartość i zaufanie w zespole” i „brak obawy o bycie ocenianym” zyskało po 31 wskazań, a „tworzenie atmosfery równości” 28 wskazań. Cztery najwyżej oceniane cechy najbardziej odnoszą się do klimatu i atmosfery wytwarzanej przez prowadzącego zajęcia, które okazały się najważniejsze. Pozostałe cechy klimatu dotyczą sposobu prowadzenia zajęć, różnorodności form i metod realizacji treści programowych w ramach dydaktyki.

Rozwijanie kreatywności opiera się na założeniach teoretycznych wielu badaczy znanych z prowadzenia treningu twórczości czy kreatywności, jak na przykład Margaret Baden, Krzysztof J. Szmidt, Michał Paszkowski.

Tabela 4. Udział w działaniach kreatywnych, podejmowanych w ramach kształcenia, które umożliwiają rozwój twórczej postawy studenta (N = 54)

Działania twórcze badanych studentów	Łącznie oceniało	Uzyskana średnia rang ze 100%
Warsztaty organizowane dla studentów	36	66,66
Miejsca realizacji praktyk	34	62,96
Aktywności podejmowane w ramach koła naukowego	27	50,00
Warsztaty realizowane przy udziale studentów	21	38,88
Badania podejmowane w ramach koła naukowego	9	16,66
Udział studentów w konferencjach naukowych	9	16,66
Inne (jakie?)	–	–

Źródło: opracowanie własne.

Bardzo ważną kwestią w badaniu, dotyczącą rozwoju twórczej postawy studentów, były działania podejmowane w ramach studiów, w opinii samych studentów. I tak z 6 możliwych do wyboru płaszczyzn działania inicjowanych przez Instytut Pedagogiczny studenci najwyższej ocenili „warsztaty organizowane dla studentów” (36 wskazań), drugim w kolejności okazało się „miejsce realizacji praktyk pedagogicznych” (34 wskazania), trzecim wyborem były zaś „aktywności podejmowane w ramach koła naukowego”. Za najmniej rozwijające twórczą postawę uznano „badania podejmowane w ramach koła naukowego” i „udział studentów w konferencjach naukowych” (po 9 wskazań). Innymi słowy aktywności w ramach koła naukowego – tak, badania – nie. Dodatkowe odpowiedzi pojawiły się w kategorii „inne”, gdzie studenci wskazali na: udział w samorządzie studenckim, wyjazdy integracyjne, praktyki, udział w wolontariacie, akcje samorządu studenckiego, wycieczki krajoznawcze, wykłady, wyjazdy umożliwiające studentom rozwijanie własnych pasji i talentów, możliwość dzielenia się własnymi doświadczeniami podczas zajęć, zajęcia w grupach, projekty realizowane na uczelni, ciekawe wydarzenia na uczelni, różnego rodzaju akcje charytatywne (np. Szlachetna Paczka), organizacja dni przed świętami, możliwość organizowania własnych akcji społecznych, możliwość wprowadzania własnych pomysłów, szkolenia umożliwiające rozwijanie się na różnych

płaszczyznach. Większość z nich kryje się w podanych do wyboru płaszczyznach działania, ale studenci chcieli ująć je własnymi słowami, co szczegółowo uzupełnia wiedzę w tym obszarze i podkreśla, co konkretnie ma dla nich sens.

Jakie są oczekiwania studenta wobec wykładowców w stymulowaniu kreatywności? Studenci mają świadomość silnego związku satysfakcji z pracą zawodową, o którym mówi Agata Cudowska w koncepcjach twórczych orientacji życiowych (2015, s. 64).

Z danych omawianego badania wynika, że połowa studentów (24 wskazania) na razie nie ma oczekiwań wobec wykładowców. Jednak druga połowa, choć dopiero stawia pierwsze kroki w wybranym zawodzie, posiada już pewne oczekiwania. Można na tej podstawie przypuszczać, że są to osoby, które świadomie wybrały zawód pedagoga. Studenci krytykują model nauczania stosowany w szkołach wyższych, szczególnie pod względem organizacji zajęć, jak również metod pracy dydaktycznej. Nie znają też tych umiejętności, które stanowią o postawie twórczej, posługują się miarą dosyć wygórowanych ambicji. Tylko nieliczne odpowiedzi nawiązują do kompetencji kreatywnego nauczyciela. Studenci wskazują swoimi odpowiedziami, że są na początku drogi kształcenia do zawodu pedagoga. Można też przyjąć, że wykładowcy mają problem ze stosowaniem metod rozwijających kreatywność, co wynika z uwarunkowań historycznych – przez długie dekady w polskiej dydaktyce królowały autorytaryzm i konserwatyzm. Reforma w oświacie, zapoczątkowana po 1989 roku, nie zmieniła wszystkich zaszłości w polskiej dydaktyce; nadal trwają zmiany, które były blokowane w poprzednim ustroju.

Studenci podchodzą w sposób roszczeniowy do metod pracy stosowanych podczas zajęć. Odrzucają zajęcia, które mają wyprowadzić ich z wąskiej wiedzy w szeroki zakres teoretycznych podstaw tej dziedziny, chcą jak najszybciej stać się w większym stopniu samodzielni. Przytłoczeni szkołą średnią, chcą szybko wypłynąć na szerokie wody. Nie zdają sobie sprawy, z jak rozległą i odpowiedzialną dziedziną będą się mierzyć. Jak trudne są zadania, z którymi zetkną się w ramach praktyki pedagogicznej.

Ocena studenta pod względem własnej kreatywności

Odpowiedzi udzielone na pytanie dotyczące osiągnięć, które są wynikiem własnej kreatywności, wyraźnie wskazują na różnorodność podejmowanych przez studentów działań, a to stanowi o szerokim rozumieniu pojęcia kreatywności. Studenci wymieniali wysokie osiągnięcia w szkole, zdaną maturę,

bycie organizatorem różnych zajęć i inicjatorem eventów. Zdawali sobie sprawę, że rozwój kreatywności może dotyczyć wszystkich dziedzin życia, stąd duża różnorodność w rodzajach podawanych przez nich osiągnięć. Jednak żadne z podanych osiągnięć nie zostało wyróżnione przez środowisko społeczne. I tak na przykład pisanie wierszy zapewne świadczy o kreatywności i jest osiągnięciem, ale nie zostało poparte akceptacją w postaci wyróżnienia, nagrody. Podobnie – udział w konkursie jest osiągnięciem, ale nie pojawiło się wyróżnienie. Tylko w jednym przypadku studentka podała, że uzyskała drugie miejsce w konkursie instrumentalistów. Okazuje się, że studenci nieco inaczej rozumieją pojęcie „osiągnięcia” – dla nich nie musi iść w ślad za tym akceptacja społeczeństwa danego środowiska kulturowego. Najczęściej podawanym osiągnięciem był udział w wolontariatach i w życiu miasta – przy 8 wskazaniach społecznie akceptowanych. Zatem odpowiedzi wskazują na kreatywność studentów, ale w wymiarze własnych możliwości, nieprzekraczających oczekiwań społecznych, co nie umniejsza właściwego kierunku rozwoju kreatywności, ale też nie nadaje wyjątkowości zdobytemu osiągnięciu.

Badanie ujawnia słabe i mocne strony kreatywności studenta jako przyszłego pedagoga. Mocne strony to inaczej cechy, które nie blokują postawy twórczej, zaś słabe strony po względem twórczej postawy to, jak ujmuje E. Nęcka, czynniki przeszkadzające w tworzeniu, czyli „przeszkody”, które blokują postawę twórczą, niepotrzebnie ukierunkowują proces twórczy na informacje zbędne lub szkodliwe (Nęcka 1995, s. 116). Słabe strony utożsamiane były z barierami określonymi przez W. Dobrołowicza (2003, s. 68) i J. Adams (Szmidt 2020, s. 313).

Aż 19 uczestników badania postawiło na wyrażenie swoich mocnych stron za pomocą określenia „posiadam oryginalne pomysły”. Należy przyjąć, że jest to cecha ważna dla kreatywności, szczególnie jeżeli zyskuje uznanie środowiska, w którym student funkcjonuje. Do istotnych cech pozytywnych podanych przez studentów należy zaliczyć też otwartość (12 osób) oraz docieklivość (7 osób), bez której trudno dotrzeć do sedna problemu. Wiele osób postawiło też na krytyczne myślenie, które wiąże się z krytyczną wiedzą, umożliwiającą korzystanie z prawa do oporu wobec schematów, stereotypów, narzuconych ról czy też oceny pomysłów (7 osób). Pozostałe cechy wskazują na kompetencje przydatne w każdym zawodzie, takie jak wyrozumiałość (12 osób) czy punktualność (2 osoby).

Słabe strony łączą się z barierami i są efektem przeszkód spowodowanych czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi, które pojawiły się w dotychczasowych doświadczeniach życiowych studenta. Do słabych stron studenci zali-

czyli: stres (13 osób), wrażliwość (13), indywidualizm (13), nerwowość (12), szybkie zaufanie ludziom (2), lenistwo (2).

Prezentowane dane pozwalają wysnuć wniosek, że studenci mają jeszcze bardzo słabo rozwinięte umiejętności rozpoznawania swoich możliwości pod względem kreatywności.

Praktyczne kompetencje kreatywne studenta w zawodzie pedagoga

Większość studentów ostrożnie oceniała swoją twórczą postawę – 31 studentów wskazało na ocenę dobrą. Jednak 16 osób wskazało na bardzo dobrą. Tak wysoka samoocena wyraża pełną satysfakcję ze swojej kreatywności podczas zajęć. Do w pełni niezadowolonych ze swojej postawy należy zaliczyć tylko 2 osoby. Natomiast kolejne 2 osoby zrezygnowały z wyrażenia swojej oceny, być może do końca nie były przekonane do żadnej oceny. Pytanie dotyczące oceny własnej kreatywności podczas praktyki pedagogicznej jest pytaniem bardzo ogólnym, sondującym na ile studenci wyczuwają swoją postawę pod kątem działań podejmowanych na rzecz rozwijania kreatywności dzieci w warunkach szkolnych.

Tabela 5. Samoocena kreatywności studentów w ramach ostatnio prowadzonych zajęć praktycznych (N = 54)

Samoocena kreatywności studenta	Łącznie oceniało	Uzyskana średnia rang ze 100%
Bardzo dobrze	16	29,62
Dobrze	31	57,40
Przeciętnie	3	5,55
Źle	2	3,70
Brak odpowiedzi	2	3,70

Źródło: opracowanie własne.

Ogólna samoocena postawy twórczej studenta

Erika Landau ustaliła, że postawa twórcza, czyli kreatywność, jest celem każdego wychowania i każdej psychoterapii. W jej hierarchii zajmuje ona najwyższe miejsce jeśli chodzi o przestrzeń duchowego zdrowia i aktywności artystycznej (Landau 2005, s. 34).

Tabela 6. Ocena własna postawy twórczej studentów (N = 54)

Ocena postawy	Łącznie oceniało	Uzyskana średnia rang ze 100%
Bardzo dobrze	20	37,03
Dobrze	23	42,59
Przeciętnie	9	16,66
Brak odpowiedzi	2	3,70

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych, aż 20 osób oceniło swoją postawę bardzo dobrze, co świadczy o wysokiej samoocenie i motywacji do działania, a 23 osoby oceniły swoją postawę dobrze, jako przeciętną zaś oceniło 9 osób. Oceny prezentowane przez studentów mogły być sugerowane uzyskanymi ocenami w szkole średniej, a szczególnie wynikami zdanej matury i innych osiągnięć. Można przypuszczać, że część studentów już nie potrafiła zdystansować się od przyszłego zawodu i nadmiernie brała go pod uwagę.

Dyskusja

Przeprowadzone prace badawcze wykazały, że w badanej grupie studentów pierwszego roku pedagogiki samoświadomość – kierowana intuicją – na temat kreatywności i twórczości studentów jest duża, na co wskazuje trafność wskazywania właściwych definicji. Do cech odgrywających dużą rolę w myśleniu twórczym studenci zaliczyli płynność, giętkość i oryginalność, co świadczy o dużej elastyczności studentów i chęci wychwycenia najbardziej aktywizujących sposobów myślenia w kierunku kreatywności. Styl poznawczy większości studentów skupił się na dostrzeganiu ukrytych znaczeń i sensów, tkwiących w widzianej rzeczywistości, które generują oryginalne pomysły w sposób dywergencyjny. Bardzo wyraźnie studenci zwrócili uwagę na negatywne cechy postaw twórczych, takie jak skłonność do dominacji, brak chęci do pracy w grupie, które utrudniają kontakty koleżeńskie. Wskazuje to na ich negatywne doświadczenia, jak również obawę przed taką postawą w perspektywie przyszłych doświadczeń zawodowych w pracy z dziećmi. Udział rodziców w kreowaniu postawy twórczej, według większości studentów, polega na pełnej akceptacji, otwartości w relacjach, podmiotowym traktowaniu. Opinie

studentów na temat rozwoju własnej kreatywności w ramach możliwości stwarzanych przez uczelnię wskazują na duże oczekiwania wykładowców, ale przy dużej własnej samodzielności i niezależności. Przy czym udało się wychwycić, że pewna liczba studentów wymaga „prowadzenia za rączkę”. Warto też zwrócić uwagę na to, że studenci, zainspirowani wagą tematyki przedstawionej w badaniu, dosyć wysoko ocenili swoje działania pod względem kreatywności – przy czym stworzenie właściwego klimatu i atmosfery pozostawili po stronie wykładowcy, nie formułując żadnych uwag wobec samych studentów i ich zachowań. Do ulubionych zajęć, które w odczuciu studentów najlepiej rozwijają postawę twórczą, zaliczyli warsztaty dla studentów oraz miejsce praktyk studenckich i wiele innych zajęć inicjowanych przez samych studentów. Obok rozwijania samodzielności studenci oczekują też od wykładowców wskazówek, wsparcia, jak również gotowych odpowiedzi, w jaki sposób rozwijać kreatywność na rzecz wyższych osiągnięć.

Wobec stosowanych przez wykładowców metod kształcenia stymulujących kreatywność studenci odnoszą się ambitnie i roszczeniowo, jednak często odrzucają zajęcia, dzięki którym poznałoby szeroki zakres teoretycznych podstaw. Do mocnych własnych stron świadczących o kreatywności studenci zaliczyli oryginalne pomysły, ale również punktualność, co często wskazuje na przeszacowanie kompetencji studenta w zakresie swoich możliwości. Natomiast słabe strony dosyć świadomie łączą się z barierami spowodowanymi różnymi czynnikami zewnętrznymi i wewnętrznymi.

Wnioski

Wiedza, jaką posiadają studenci na temat kreatywności, wskazuje na dużą zależność od wychowania na wcześniejszych etapach kształcenia. Z tego też względu w większości mieli oni wyraźne oczekiwania wobec samych wykładowców. Studenci, u których dominuje myślenie pozytywne oraz realistyczna ocena własnej osoby, wykazują tendencję do podejmowania działań i wysiłków w kierunku postawy twórczej i koncentrują się na pokonywaniu trudności. Badanie pozwoliło też ustalić, jak istotne miejsce zajmuje kreatywność w dorosłym życiu studentów, szczególnie z pragmatycznego punktu widzenia. Wyniki badań, ujęte w stanowiskach autorytetów pedagogiki twórczości, pozwoliły ustalić, że ważne jest, aby w każdej placówce oświatowej panowała atmosfera sprzyjająca kreatywności, a uczeń czuł się bezpiecznie, był zmotywowany do generowania pomysłów, rozwiązywania problemów i w pełni mógł

wykorzystywać własny twórczy potencjał. Rola nauczyciela powinna sprowadzać się do roli facylitatora, który w odpowiedni sposób stymuluje rozwój twórczy swoich wychowanków. Warto też zauważyć, że badania wzmocniły wiedzę studentów na temat kreatywności i umiejętności myślenia kontekstowego, co pozwoliło im znacznie zbliżyć się do problematyki kreatywności w wymiarze przyszłego praktyka.

BIBLIOGRAFIA

- Adamek J., Bałachowicz J. (red.) (2013), *Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Cudowska A. (2015), *Otwartość innego. Twórcze orientacje życiowe w projekcie edukacji międzykulturowej*, „Pogranicze. Studia społeczne”, 25.
- Dobrołowicz W. (2003), *Antykreatywność – bariery psychiczne i psychospołeczne*, w: *Twórczość i wychowanie XXI wieku*, E. Dombrowska, A. Niedźwiedzka (red.), Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Dyrda B. (2004), *Rozwijanie twórczości i inteligencji emocjonalnej dzieci i młodzieży*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Gardner H., Kornhaber M.L., Wake W.K. (2001), *Inteligencja. Wielorakie perspektywy*, Warszawa: Wydawnictwo WSiP.
- Kalbarczyk A. (2019), *Przygotowanie i ocenianie zadań kształcących kreatywność i myślenie projektowe uczniów*, w: *Kreatywność w systemie edukacji*, J. Fazlagić (red.), t. 18, Warszawa: Wydawnictwo FRSE.
- Knopik T., Osza U., Domagała-Zyś E. (2017), *Diagnoza kompetencji emocjonalno-społecznych uczniów zdolnych w środkowym wieku szkolnym z wykorzystaniem baterii „Troska” (relacje z badań)*, „Ruch Pedagogiczny”, 2.
- Korniłowicz K. (1976), *Pomoc w tworzeniu jako zadanie pracy kulturalnej*, w: *Pomoc społeczno-kulturalna dla młodzieży pracującej i dorosłych – Wybór pism*, O. Czerniawska (red.), Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.
- Kwiatkowski S. (2016), *Innowacyjne kształcenie nauczycieli na przykładzie modelu singapurskiego*, „Studia z Teorii Wychowania”, 7, 4 (17).
- Landau E. (2005), *Twoje dziecko jest zdrowe*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Maszkę A.W. (2008), *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Nałaskowski A. (1998), *Społeczne uwarunkowania twórczego rozwoju jednostki*, Warszawa: Wydawnictwo WSiP.
- Nęcka E. (1995), *Proces twórczy i jego ograniczenia*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Nęcka E. (2001), *Psychologia twórczości*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Pufal-Struzik I. (2018), *Kreatywność jako istotny składnik kompetencji*, „Edukacja Humanistyczna”, 1 (38).
- Pilch T. (1998), *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
- Popek S. (2001), *Człowiek jako jednostka twórcza*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Szmidt K.J. (2013), *Pedagogika twórczości*, Sopot: Wydawnictwo GWP.
- Szmidt K.J. (2020), *Pedagogika twórczości*, Sopot: Wydawnictwo GWP.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2005), *Myślenie twórczo-syntetyczne, krytyczno-analityczne i praktyczno-kontekstualne a sukcesy w szkole dzieci ośmioletnich*, „Psychologia Rozwojowa”, 10, 1.
- Włodarski Z., Matczak A. (1996), *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa: Wydawnictwo WSiP.
- Yu-Sien Lin (2011), *Fostering creativity through education – a conceptual framework of creative pedagogy*, „Creative Education”, 2, 3.
- Żyła K. (2003), *Czy pamięć pomaga w twórczym myśleniu?*, w: K.J. Szmidt, *Dydaktyka twórczości*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

STRESZCZENIE

Istnieje założenie, że dzieci z natury są twórcze, dlatego przyszli pedagodzy powinni sami być twórczy, jeśli chcą właściwie rozumieć i wspierać kreatywność uczniów. Problematyka badawcza podjęta w artykule dotyczy opinii studentów na temat kreatywności i wybranych elementów procesu rozwoju kreatywności w początkowym etapie kształcenia akademickiego. Głównym przedmiotem badań są kwestie dotyczące rozpoznania stanu wiedzy studentów odnośnie do umiejętności definiowania podstawowych pojęć związanych z kreatywnością, twórczością, myśleniem twórczym, czynnikami kształtowania kreatywności w dzieciństwie oraz oceną własnej kreatywności studentów i ich oczekiwań wobec nauczycieli akademickich. Badania objęły studentów pedagogiki wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej z terapią pedagogiczną.

SŁOWA KLUCZOWE: pedagogika, pedeutologia, pedagogika twórczości, twórczość, kreatywność, postawa twórcza

SUMMARY

There is an assumption that children are creative by nature. Hence, in order to properly understand and support the creativity of students, students and future educators should be creative themselves. The article deals with the research issues concerning students' opinions on creativity and selected elements of the creativity development process

in the initial stage of academic education. The main subject of the research are issues related to the recognition of students' knowledge regarding the ability to define basic concepts related to creativity, creativity, creative thinking, factors shaping creativity in childhood and the assessment of students' own creativity and their expectations from academic teachers. The study involved students of preschool education and early childhood education (6–9) with educational therapy.

KEYWORDS: pedagogy, pedeutology, creative pedagogy, creation, creativity, creative attitude

DANUTA NIKITENKO – Akademia Nauk Stosowanych
im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie

Pedagogika / Pedagogy

Przysłano do redakcji / Received: 1.09.2022

Daty recenzji / Revised: 23.12.2022; 23.12.2022

Data akceptacji do publikacji / Accepted: 31.10.2023